

Tizenöt év után

Agrárparasztok beszélnek önmagukról

Burány Nándor

A PROBLÉMA FELVETÉSE

Tizenöt évvel ezelőtt nagy forradalmi változások színhelye volt a vajdasági táj is. Könyveket írtak már erről a korszakról, írnak még majd sokat, és mégis, ki tudja, mikor sikerül csak a leglényegesebb, legegyszerűbb eseményeket is a maguk teljességében megvilágítani.

1945 őszén olyasmi történt a vajdasági falvakban, ami azelőtt még sohasem volt. Megjelent az agrártörvény, és készültek a földreform végrehajtására. A december 2-i *Magyar Szó* írja: „A köztársasági Jugoszlávia egyik legfontosabb feladatának tekinti a nincstelen földmunkásság és a kisparasztság földhözjuttatását. A földreformmal a népkormány a dolgozó és addig elnyomott, emberi jogaiból kiforgatott parasztság földéhségét, jogos életigényeit akarja kielégíteni...”

A földéhség szó nem véletlenül került ide, évszázadokon keresztül kínoztta a szegényparasztokat, de még sohasem sikerült kielégíteni. Most erre is alkalom kínálkozott.

A probléma, melynek megvilágításához itt hozzá kellene járulnunk, éppen rendkívüli összetettségénél fogva lehetetlenné teszi, hogy ilyen rövid írásban kimerítően foglalkozzunk vele. Mégis, nem lehet érintetlenül hagyni.

Arról van szó ugyanis, hogy már akkor tudtuk, amit Kardely 1947-ben így fogalmazott meg: „Hiba lenne szemet hunyni a tény előtt, hogy mezőgazdaságunk szétdarabolt, 'atomizálódott', kisbirtokszerű összetétele erősen fékezi a fejlődést”.

Tíz évvel később a *Szakupstinai Határozatok* foglalkoznak a kérdéssel. Leszögezik, hogy a mezőgazdaságban a haladás és a mezőgazdasági termelők jobb élete csak úgy valósulhat meg, ha nem a meghaladott termelési

eszközöket és az egyszerű munkaerőt alkalmazzuk, hanem biztosítjuk a korszerű termelési eszközöket. Ez azonban intenzív és tartós beruházást igényel a mezőgazdaságban.

Az intenzív és tartós beruházásokra viszont az atomizálódott mezőgazdaság nem képes, a kisparaszt nem vásárolhat korszerű mezőgazdasági gépeket, nagy produktívitású termelőeszközöket. Mi pedig tudatosan építjük a szocializmust, és tudjuk, hogy a szocializmus csak nagyobb munkatermelékenységgel és a termelőeszközök gyorsabb fejlődésével győzheti le a kapitalizmust. Éppen ezért, a szocialista fejlődés útja a mezőgazdaságban is az az út, amely fejleszti a termelést és növeli a munkatermelékenységet.

Láttuk, hogy a kisparaszt erre képtelen, és most jogos a kérdés, a háború után miért hajtottuk végre a földreformot, miért apróztuk fel a földet, miért nem hagytuk meg, pontosabban, miért nem formáltunk új, nagy állami birtokokat, amelyeken aztán lehetővé vált volna a korszerű termelőeszközök alkalmazása.

Nagyképűség volna részünkről, ha azt állítanánk, hogy teljesen megfelelőhetünk a felvetett kérdésre.

Tito a Népfront második kongresszusán tartott beszámolójában többek között ezeket mondotta: „Természetesen, ahhoz, hogy a Népfront tömeges, szilárd és kitartó erő legyen, helyesen kellett megoldani a nemzeti kérdést, a szocialista kérdést és meg kellett világítani az alapos társadalmi átszervezés távlatait az új Jugoszláviában. Több, mint biztos, hogy ilyen világos távlatok nélkül népeink nem bírták volna el a nagy erőfeszítéseket a felszabadító háborúban”.

A távlatok pedig földet ígértek a parasztnak, persze nem valami csaletek volt ez, hogy jöjj harcolni és kapsz földet, egyszerűen arról volt szó, hogy a háború után új alapon épülő ország, amelyben nem lesz kizsákmányolás, tehát nem lesz kizsákmányolt sem, így tudta biztosítani a nincstelen parasztnak, béresek és napszámosok életének javulását. De ezt nálunk sokkal szebben megfogalmazta Radmila Stojanović: „... a földreformot végrehajthatja az új szocialista hatalom is, hogy korlátozza a mezőgazdasági birtokok nagyságát, és hogy falun megakadályozza a kapitalista viszonyok további fejlődését. Ez persze csak kivételes intézkedés lehet,

elsősorban pedig az agrártúlnépesedésű országokban, ahol a gyáripar fejlődése a falusi emberfölsőletet nem képes elhelyezni rövid idő alatt; vagy ha a falun nagy a differenciáció a birtokok nagysága és a rajtuk élő emberek száma között. Kétségtelen azonban, hogy mértéket kell tartani a nagybirtokok fölaprózásában, mert ha a magánparaszt földbirtok-maximumával túlságosan alacsonyra megyünk, rossz gazdasági hatást érhetünk el, függetlenül az esetleges politikai hatástól.”

A probléma taglalását még sokáig folytathatnánk, ám — mint mondtuk — kimerítésére nem törekedhetünk, a továbbiak megértéséhez viszont, úgy gondoljuk, ennyi elég.

Itt még egy megszorítással kell élnünk.

Tudjuk, hogy írásunk tárgyát önmagában lehetetlen vizsgálni. A tizenöt év, mely mögöttünk van és amely óriási változásokat hozott életünkbe, jelentősen megváltoztatta a volt nincstelen parasztnak életét. Ehhez a változáshoz, nyugodtan mondhatjuk: javuláshoz lényegesen hozzájárult az a néhány hold föld is, amit az 1945-ös földjuttatáskor kaptak. De hát ez nem volt minden, az ő életükben jelentkező eredmények háború utáni gazdaságpolitikánk eredményeibe kapcsolódnak be.

Berislav Šefer a *Naša stvarnost* tavalyi 11-12. számában az életszínvonal problémáiról írt cikkében hangsúlyozza, hogy mindenekelőtt három lényeges tényező hatott a lakosság vásárló erejének növelésére: növekedett az alkalmazottak száma és az alkalmazottak átlagos keresete, növekedtek a szociális juttatások, és, harmadszor, növekedett a mezőgazdasági munkások jövedelme. Az elemzésekkel gazdagon illusztrált tanulmányból látni, hogy jelentősen nőtt azok életszínvonala is, akikről mi akarunk írni. De hát a dolgokat mindig a maguk összefüggéseiben és teljességében kell figyelni, és most bármennyire is szükre akarjuk szabni ezt a bevezetőt, rá kell mutatnunk, hogy az életszínvonal emelkedése elsősorban a materiális tényezőktől függ, azaz a termelés fejlődésétől.

Néhány adat meggyőzően bizonyítja, hogyan viszonyult egymáshoz a háború utáni években a mezőgazdasági és a gyáripari fejlődés:

	1948/52	1953/56	1957/59
gyáripar	6,6	12,4	12,0
mezőgazdaság	— 2,8	5,6	16,5

Az összehasonlítás világosan megmutatja, hogy az utóbbi években milyen jelentősen növekedett a mezőgazdasági termelés. Nem akarunk most ennek a fejlődésnek az okaival és következményeivel részletesen foglalkozni, csak megjegyezzük, hogy a háború utáni elmaradott országokban az első és legfontosabb cél a gyáripar megerősítése volt. A jövedelmet, amit a mezőgazdaság hozott, részben az ipar fellendítésére kellett fordítani; megint Radmila Stojanovičot idézzük: „A mezőgazdaság még saját akkumulációját sem használhatja fel teljesen fejlődési céljaira, hogy kijusson az elmaradottságból, jelentős részét át kell engednie a gyáripar fejlesztésére, viszont lehetővé kell tenni, hogy a mezőgazdaság elérje a kapitalista áru-termelés előnyeit és hogy meg is haladja azt, úgyhogy ne menjen keresztül a kapitalista termelési módon. Mégpedig minél elmaradottabb az ország, annál több eszközt kell elvonni a gyáripar céljaira a mezőgazdaságtól, és ugyanúgy annál több eszköz kell a mezőgazdaságnak is, hogy kilábaljon az elmaradottságból.” Lényegében tisztázott dolgok ezek már, nem is vitatja senki őket, és semmi szükség, hogy tovább időzzünk náluk.

Néhány adatot írunk még ide, melyek azt bizonyítják, hogy jutott kifejezésre az életszínvonal emelkedése az egyes, polgárainknál felgyűlt anyagi javakban:

	1956	1960
frizsiderek	10.050	98.000
villanytűzhelyek	18.180	197.000
rádiók	770.000	1.600.000

Ezek a számok nemcsak arról beszélnek, hogy dolgozóink gazdagabbak lettek, hanem egyúttal arról is, hogy lényegesen megváltozott az életük, gazdagabbak a szórakozási lehetőségeik, több a szabad idejük stb.

Már mondtuk: célunk, hogy megnézzük és bemutassuk, hogyan éltek tizenöt évvel ezelőtt a nincstelen parasztok, és hogy élnek ma, a megváltozott körülmények és viszonyok között.

Az ankét és az interjú módszereit alkalmaztuk, ahogy a helyzet megkívánta. Lakásukon kerestük fel az embereket, a helyszínen beszélgettünk velük.

MILYEN AZ OTTHONUNK

Kishegyesen a megkérdezettek nagy részének tizenöt évvel ezelőtt nem volt háza, ma mindegyiknek van. Nem paloták, de bensőséges, meleg otthonok. Költeményt, eposzt vagy regényt lehetni írni arról, hogyan kezdték meg a kopott telkeken az építkezést a Pacsirta-telep mai lakói. Előbb csak egy kis szobácskának verték fel a falát, tetőt húztak rá, és itt éltek, innen jártak dolgozni, itt gyűjtögették lassan a pénzt, hogy tovább építhessék a házat. Azt mondják, Hegyesen a felszabadulás óta mintegy ezer ház épült. Persze a házak nem egyformák, néhol ketten laknak szépen berendezett kétszobás lakásban, máshol meg arról panaszkodott a kisgyermekes fiatalasszony, hogy heten élnek egy szobában. Sok mindentől függ, hogy alakult az életük. Ők sokszor azt mondják: nem volt szerencsénk, vagy: ennek meg ennek minden nagyon jól megy, mindenben szerencséje van...

Egy kétgyerekes családban éppen befejezték az ebédet, mikor bekopogtam hozzájuk, kívülről is látszik, hogy nemrégén építették a házat; a régi, alacsony épület volt, most két szoba, konyha, kamra, a szobán új ajtó, nagy ablakok, a konyhában zománcos tűzhely, a villanyt is bevezették, a padlóra még nem jutott, a szép nagy rádió már néhány éve megvan.

Majd félmillióba került az építkezés, a három hold föld terméséből nem futotta volna. Azt mondják, nagyon sokat dolgoznak, még selymhernyót is tenyésztettek, egy évben annak az árából vettek egy tehenet.

Persze nem minden családban van így. Ha tárgyilagos akarok maradni, meg kell jegyezni, hogy egy-két helyen azt mondták: az ő életük bizony semmit sem változott.

KÉT VILÁG KÖZÖTT

Délután négykor ért haza a magas, fekete ember a munkából, gyorsan bekapta az ebédet, és már sietett is, mert várta a kollégája: mentek szárat hordani. Két hold földet kapott tizenöt évvel ezelőtt, és most azt mondja, az ő élete bizony nem javult azóta. Még jobb is volna, ha nem volna a föld. Kimehetett volna már valamelyik birtokra dolgozni — jó szakmája van —, ott becsületesen keres-

hetne, és jól élnének, itt meg két világ közt oszlik meg az élete: négyig az állásban, azután pedig a föld körüli munka. És semmi látszata sincs, az asszony beteges, a föld miatt gyerekpótlékot sem kapnak, kimentek volna már a birtokra, de hát csak nehéz itthagyni ezt a „rossz öreg házat” meg a földet. Így történt, hogy a lakásban sem változott az évek során semmi, van kerékpár meg rádió, de azok már „megették a kenyerük javát”, vagyis „nem mai gyerekek”.

Még mindig a lakásnál, az otthonnál vagyunk, és hogy ne legyünk egyoldalúak és elkerülhessünk minden fölösleges általánosítást, a következő esetet is el kell mondanunk:

A községházán harminc év körüli kopasz férfi várakozott, azért jött, hogy megkérdezze, építhet-e házat arra a telekre, amelyet nemrégén vett meg.

Iskolázatlan ember, apja annak idején három holdat kapott, ő egyet örökölt belőle, nő, egy gyereke van, főleg napszámba jár és abból él, eddig az anyjánál laktak, és ötszáz dinárt fizettek egy szobáért havonta, most ezer dinár lett a házbér, ezt már nem tudja fizetni, és úgy gondolta, eladja az egy hold földet, és megpróbál egy kis szoba-konyhát építeni, vett is már néhány négyszögöl földet teleknek, de csak most jött be megkérdezni, vajon szabad-e oda építenie. (Ezt az esetet megint nagyon könnyen el lehetne poetizálni, hogy lám, neki most kezdődik az élet, szép lassan épül majd a ház, aztán tanul a gyerekek, és szépül majd az életük is évről évre, de hát én azt hiszem, a poetizálásnak itt semmi helye. Bizony, az elkövetkező években kemény lesz ennek a családnak az élete, sok keserőséggel és kevés örömmel. És ez is a valóságnak egy része. De csak egy része.)

AZ ANYÁK NEM FELEDNEK

Nem egy családban már nemcsak az „öregek”, de a fiatalok is építettek házat. És nagy dolog az is, hogy úgyszólván minden házban, egy-két esetet kivéve, rádió szól. Egy hattagú családban érdekes esetet láttam: régi már a házuk, át kell majd alakítani, lebontani és újra építeni, addig meg nem akarják bevezetni a villanyt, a

gyerekekkel viszont már nem lehetett bírni, és mi más maradt hátra: vettek egy tranzisztoros rádiót. Egyébként ez errefelé egészen bevált, mert esténként nagyon gyöngö a villany, és így csak ők tudnak a tranzisztoros készülékkel rádiózni. Ez az eset azonban inkább kivételnek számít, mert petróleumlámpát már nagyon ritkán lehet találni.

Fürdőszobát még nem találtunk, bár ez nem jelenti azt, hogy valóban nincs is, a padló is még sok helyen hiányzik a szobából, ám a régi vágású kis ablakok helyén már új ablakok világitanak.

És végül egy általános benyomás, egy kép, amit a beszélgetések után kaptam és amit azóta is, teljes egészében, magamban hordok:

Nem felejtük el könnyen, könnyelműen a múltat, ha még sokszor nehéz is az életük, ha sok minden hiányzik is még a szobából és konyhából, ha nem is jut mindarra, amit szeretnének, csak ritkán panaszkodnak; tudják, hogy honnan indultak. Néhány idősebb asszonyt nem tudok elfeledni (ahogy hallgattam és néztem őket, önkéntelenül is arra gondoltam, hogy ilyen asszony-alakokat csak Gorkij regényeiben tudtam elképzelni).

Egy házikóban idősebb házaspár él, három gyerekük már önállósult, az ember még dolgozik a szövetkezetben. Az asszony mesélte, hogy a környéken csak jobb módú parasztok laktak, és a földosztás idején bizony megszólták őket is, hogy jaj, csak tán nem fogadjátok el a földet! A férje kubikolni járt a háború előtt, ő meg napszámoskodott, télen nagy hóban is már hajnalban menni kellett, hogy mire virrad, kiérjen a tanyai nagygazdákhöz, és nem felejtette el azt sem, hogy mennyire fájt neki, mikor kinevelték a gazdáék: huj, de kipirosodtál, csak nem fáztál... — meséli, mintha tegnap történt volna. Aztán jönnek a gyerekek, mindhárman szépen élnek, szakmájuk van, az egyik meg ösztöndíjjal egyetemre jár...

A másik asszony — abban a házban, ahol a tranzisztoros rádiót láttam — négy gyereket nevelt föl, most kertelés nélkül megmondja: tizenegy éves korától huszonegy éves koráig cseléd volt; megrendítő büszkeséget érzek a hangjában, mikor hozzászerezte: de azt mondtam: ha tizenegy gyerekem lesz is, akkor sem adok cselédnek egyet se!

KI HOGY GAZDÁLKODIK

Megszoktuk, de nyilván nemcsak a megszokáson múlik, hogy ha életszínvonalunk emelkedését akarjuk valami módon érzékeltetni, akkor mindjárt otthonunkban nézünk körül, gazdaságunkat azzal mérjük le, mennyink van az úgynevezett közszükségleti cikkekből. Most mi is ebből az elgondolásból indultunk ki, ám tudjuk, hogy gazdaságunk főleg attól függ, hogyan gazdálkodunk.

Nézzük meg most ezt.

Mert hogy ez mennyire fontos, minden bizonygatásnál meggyőzőbben megvilágítja Kardelj egyik gondolata: „Serkenteni kell a földművest, hogy minél többet termeljen, hogy érdekelve legyen saját életszínvonalának emelésében, azonban csak munkatermelékenységének emelkedésének arányában, és nem a városok meg az ipari központok dolgozóinak terhére.” Tudjuk viszont, hogy a munka termelékenysége a mezőgazdaságban, elsősorban pedig a kisparasztnak földjein rendkívül alacsony. Szakképzetlen munka ez, úgynevezett egyszerű munka, fejletlen termelőeszközökkel. Az ilyen munkának kicsi a társadalmi értéke.

ÉLETSZÜKSÉGLET

Ebből már nyilvánvaló, hogy a nincstelen parasztnak nem sokra mehetek volna a kapott földdel, ha másmilyen segítséget nem kapnak. A felemelkedés felé sokuk számára egyedüli út a szövetkezeti út volt. Ma is, nem egy családban éreztem: életszükségletük a szövetkezeti életforma. A szövetkezet tudja biztosítani azokat a termelőeszközöket, amelyek nélkül ma nem sokra mennének. (Itt sem szabad azért általánosítani, a szövetkezetről többféle véleményt hallottam, és később ki is térek rájuk.)

Egy ember, akinek az öregapja is kubikos volt, öt gyerekekkel és hat hold földdel lépett be tizenegy évvel ezelőtt a szövetkezetbe, a gyerekek ma már önállósultak, mégis egytől egyig bennmaradtak, ez ad nekik életkeretet, és nemcsak a kenyerüket keresik itt meg, de itt látják fejlődési távlatokat is, egyikük traktorista, a másik most szeretne vizsgázni, most felnőtt fővel akarja pótolni azt, amit fiatalon nem tehetett meg. A disznóvágás ma

már természetes dolog, sőt a megkérdezettek háromnegyed része eladásra is hizzal, főleg fehér sertést tartanak, de vannak még, akik bizalmatlanok iránta. Ez persze azt is jelenti, hogy legnagyobb részük az utóbbi években disznóólat is épített, persze nem előírászerű ólak ezek, ahogy az istállók is a legegyszerűbbek, de hát ők sem felejtették el, honnan indultak tizenöt évvel ezelőtt, ezt nekünk is szemelőtt kell tartanunk.

DIFFERENCIÁLÓDÁS

Éppen itt a gazdálkodásnál kell megemlíteni, hogy egy erősen érezhető differenciálódási folyamatnak vagyunk tanúi.

- ◆ Vannak olyanok, akik annak idején nem fogadták el a földet;
- ◆ vannak, akik elfogadták, de nemsokára túl is adtak rajta, egy részük azért, mert munkaviszonyban van, és nem akarta a föld miatt elveszíteni a gyermekpótlékot, más részük azért, mert házat épített vagy valami mást;
- ◆ a földosztás utáni években elég sokan beléptek a szövetkezetbe, itt látták biztosítva fejlődési lehetőségüket, egy részük ma is itt él és dolgozik, mások azonban kiléptek, és most önállóan gazdálkodnak;
- ◆ aránylag kicsi azoknak a száma, főleg idősebb emberek ezek, akik úgy éledegélnék, mint azelőtt, dolgozni már nem nagyon bírnak, és a két-három holdból épp hogy megélnék;
- ◆ külön csoportot alkotnak azok, akik ma kilenc-tíz holdas gazdák, szőlőt telepítettek, szép nagy házat építettek, egy részük néhány évig a szövetkezetben is volt, ma meg napszámokkal dolgoztanak;
- ◆ és vannak még csoportok, többé-kevésbé kialakultak, de nem akarjuk ezt a problémát túlságosan részletezni.

Szem előtt kell tartanunk, hogy itt elsősorban befejezetlen folyamatról van szó; ezért az ilyen csoportosítás természetellenesnek és mesterkéltnek látszhatna. Ha meg mindenképpen pontosak akarnánk lenni, akkor még külön alcsoportokat is be kellene ve-

zetünk, hogy az arányokat és viszonyokat pontosabban lemérhessük.

Ezt a kis kitérőt inkább csak azért tettük, hogy érzékeltessük, mikor az „agrárparaszatok”-ról beszélünk, akkor nem valami egységes, hanem egy igen sokrétű embercsoportra gondolunk, és az esetleges általánosítások mindig csak megközelítő értékűek.

Igy például igen sokat mond az, hogy ma már legtöbb helyen kombájnival aratnak és csépelnek. Legalábbis azzal szeretnének, nem ritka még azonban az olyan eset, hogy a szövetkezetnek nincs elég kombájnja, és emiatt vagy maguk kaszálnak, vagy kiadják részbe. Ugyanakkor nem egy családban aratás idején az egész házat mozgósítják, és mennek részre aratni.

Az embernek az az érzése, hogy éjjel-nappal dolgoznának, hogy nem ismerik a fáradságot, nagyon szeretnének még jobban élni, többet keresni. Természetes is ez, de hát a jóakarat ehhez nem elég. Mert mennyit kereshet akár egy fiatal, akár egy öreg ember, hogyha napokig a műtrágyát szórja, milyen elképesztően alacsony ennek a munkának a termelékenységé, milyen kicsi a társadalmi értéke! De hát mi mást csinálhatnának iskola, szakképzettség nélkül?

NÉMA VÁD

Egy ifjú sorsa, ha akarjuk, drámájá, ellenállhatatlanul idekíváncozik:

A szövetkezetben, a könyvelő irodájában váraкоztam, mikor benyitott, a könyvelő egy másik szobában számomra keresett néhány adatot, és amíg vissza nem jött, beszélgettem a fiúval. Elmondta, hogy tizenhét éves, és most azért jött, hogy egy kis előleget kérjen. Elseje előtt álltunk, és azt mondta, hogy úgy tizenötödike táján szokott fizetés lenni. Most legalább ötszáz dinárt szeretne kapni. Nagyon kellett neki a pénz, hogy még aznap visszautazhasson Zomborba. Ott akar munkába állni az építkezési vállalatnál, szállítómunkás lesz. Azelőtt itt dolgozott a szövetkezetben, de nem akart tovább maradni, mert nagyon keveset lehetett keresni, a múlt hónapban is például tizenöt napi munkáért csak négyezer dinárt kapott. A tejet hordta be a községbe.

Nincs semmi szakmája, tanult volna annak idején, de nem engedték, dolgoznia kellett, mert otthon még négy kisebb gyerek van, s apja föld nélküli, eddig tehenész volt a szövetkezetben, de most ott is fejő kell, ő fejni nem tud, és kénytelen elmenni napszámosnak. Kínáltak az apjának a felszabadulás után öt hold földet, de ő nem merte elfogadni, attól félt, hogy utána majd vissza kell adni. Egyik nagynénjük kapott, aztán már látták, hogyan él az, de az öreg... Hangjából érzem, hogy megveti az apját, amiért gyáva volt. Úgy érzi, ő azért maradt így, szakma nélküli, mert az apja akkor nem fogadta el a földet.

Nincs ötszáz dinárja, hogy visszautazzon Zomborba és ott beálljon a kőművesekhez, még mielőtt valaki más be nem tölti majd azt a munkahelyet. Dolgoznak ott már rokonai, és azt mondták neki, a húsz-huszonezret is meg lehet havonta keresni. Tíz óra az idő, a könyvelő visszajön, de a fiún csak a főkönyvelő tudna segíteni, az meg valahol gyűlésen van, nyilván csak úgy három óra tájban jön vissza. Gondolkozik a fiú, és azt mondja, jó, akkor majd megvárja. Kimegy a folyosóra, és vár, vár...

De hát mondjuk rá: ilyen az élet? Utána elmentem, és beszélgettem egy emberrel, akinek tizenöt évvel ezelőtt semmije sem volt, ma két anyakocája meg hat fehér süldője rőfög az ólban. (Nem nehéz kiszámolni, hol, miért és milyen irányban alakult az életük, amennyire lehet, mégis megmaradunk a szociológiai keretek között, mellőzzük a közgazdasági elemeket, még ha így hiányos lesz is beszámolómk).

A SZÖVETKEZET MINDEN, DE...

Főlöszleges bizonygatni, mit jelent az, mikor új kerékpárt vásárol a család (hát még ha motorkerékpárt!), és nem szeretnénk figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy ez nem egyszer éppen női kerékpár, nyilván mondhat ez valamit a férfi és nő viszonyáról, az újabban alakuló felfogásokról is.

Nem ritka a motorkerékpár sem, egy családban kettőt is láltam, az apa sem akart lemaradni fia mellett, most együtt motoroznak. Mindketten a szövetkezetben dolgoznak, a lakásban villany, rádió, az asszonynak villanyvasalója, a kertben szép nagy gyümölcsfák;

eszüik ágában sincs, hogy valaha is föl-det vegyenek. A falu legszélén laknak, még járda sincs a ház előtt...

Még egyszer mondom, szövetkezet nélkül nem tudom elképzelni a falut, az emberek életét, mert a föld önma-gában, termelőeszközök, mégpedig kor-szerű termelőeszközök nélkül nem sokat ér, és ez a dolog, minden szó nélkül, minden idézet nélkül bizonyítja politikánk helyességét.

Két esetet mégis el kell mondanom.

Nemcsak azért nem akarom kifelejteni őket, hogy bebizonyítsam, csak az igazat írom, és higgyék el azt is, amit lelkendezve mondok, de egyszerűen úgy gondolom, nagyon sokféle még az éle-tünk, és nagyon nagy különbségek vannak az egyes emberek életszínvo-nalában. A mai helyzet, a termelőesz-közök mai fejlettségi foka meg is kö-veteli ezt, és lehetővé teszi az olyan jelenségeket is, mint az alábbi kettő:

Egy kétgyerekes család mindjárt az alakuláskor belépett a szövetkezetbe. Kilenc évig voltak tagok, az idősebb gyerek nem szeretett iskolába járni, ki is maradt egy-kettőre, és dolgozni járt a szövetkezetbe. Ahogy belekóstolt a munkába, meg a szülei hatására is, beleegyezett volna már, hogy elmenjen traktorista iskolába. A szövetkezet időnként küldött a városi iskolába a fiatalok közül. Ők is azt szerették volna, ha elküldik az ő fiukat is, ez azonban egyre csak elmaradt. Járt az asszony az irodába, kérte a vezetőket, hogy küldjék el a fiát. Nem és nem. Néhány éve ennek már, de ahogy az asszony beszél, még mindig érezni, hogy fáj neki a vélt igazságtalanság. A gyereket nem küldték a traktorista is-kolába, és ők erre kiléptek a szövetke-zetből. Ma is azt mondják, csak ez volt az oka, különben jó volt ott nekik, és ha ez nem történik, ma is benn dol-goznának, de az igazságtalanságot nem lehetett elviselni.

A másik ember rokkant, kezdettől fogva a szövetkezetben dolgozott, azt mondja, mindig a legnehezebb munka-helyeken, télen, nyáron, hóban, fagy-ban. Csinálta, és nem panaszkodott, de néhány évvel ezelőtt megrokkant, ott, a munkahelyen: megbénult az egyik lába. Azóta nem tud dolgozni, csak ott-hon, a ház körül. De hát élni kell, és hiába volt kilenc-tíz évig a szövetke-zetben, azért nyugdíj nem jár. Most az asszony jár dolgozni, meg a gyerekek is ki kellett maradnia az iskolából, hogy megélhessenek. Mindenhol kérte

már a nyugdíjat, de a törvényekre hi-vatkozva mindenütt elutasították.

A törvény törvény, és az ember em-ber.

(Nem ide tartozik, de olyan ször-nyűnek érzem ezt az esetet, ennek az embernek a tragédiáját, hogy itt is el kellett mondanom. Az illetékesek azt ígérték, elintézik az ügyét, befizetik majd visszamenőleg a betegse-gélyzőjét. Nem is kételkedem ebben, de nekem az égvilágon senki be nem bizonyítja azt, hogy itt nem történt óriási mulasztás... Mellékes, hogy ki-nek a hibájából.)

Ez csak két eset, a sok másrmilyen között csak kettőt találtam ilyen, van még bizonyosan nem is egy, de hát ezek akkor is csak kivételek...

KÉT NEMZEDÉK — KÉT GYERMEKKOR

És az új nemzedék?

Milyen körülmények között nevel-kezik? Miben különbözik gyermekko-ra apái gyermekkorától?

Többféleképpen vizsgálhatjuk ezt a problémát, a közgazdászok azt nézik, a mostani körülmények biztosítják-e, hogy lesz megfelelő számú szakember, mást néznek a pszichológusok és me-gint mást a szociológusok. Vladimir Jakovljević a *Sociologija* egyik tavalyi számában írta, hogy az egyén szocia-lizálódásának folyamata a környezet ha-tására történik, a társadalmi intézmé-nyek segítségével.

Hogy erről az igen általános Engels szerinti megfogalmazástól áttérjünk irásunk tárgyára, még egy idézet kell ideírunk, amely lényegesen konkretizálja az előbbi gondolatot:

„Ugyanis az emberek állandóan al-kalmazkodnak a társadalmiasság új formáihoz, és többé-kevésbé nagyobb vagy kisebb szám lemarad ebben az alkalmazkodásban. Amíg nagyobb részük építi az anyagi alapot és a tár-sadalmi fölépítményt, addig a kisebb része nem képes ezt követni, és ezért stagnál vagy visszafelé fejlődik, ak-tivitásaiban pedig fékezi a társadalom fejlődését, elsősorban a növendékek, az új nemzedék regresszív nevelésé-vel.”

Egy család, ahol két idősebb és két fiatalabb gyerek van, kiindulópont-ként szolgálhat egy elosztáshoz a

könnyebb eligazodás végett. Itt a két idősebb fiúnak nincs szakmája, pontosabban: még egészen fiatalon kimaradtak az iskolából, most kubikolni járnak, mikor elvégzik az otthoni, föld körüli munkákat. Erős, fejlett fiúk, nem félnek a munkától. A két kisebb már másként gondolkozik, néhányszor kivitték őket kapálni, ideoda, és azóta bizony tanulnak, és ki is jelentették, hogy nem akarnak parasztok maradni. (Ez nem azt jelenti itt, hogy mindenáron urak akarnak lenni, csupán azt, hogy nem tetszik nekik a látástól vakulásig földtúrást jelentő életforma.)

Lényegében ez a helyzet máshol is, az idősebb fiúk közül aránylag sokan maradtak szakma nélkül, nagy részük azonban traktorvezetőnek készül, a fiatalabbak viszont — nevelésükben már nagyobb szerepet játszik szocialista valóságunk — szinte kivétel nélkül tanulnak, és tudják is, hogy mik szeretnének lenni.

MINDENT A GYEREKEKÉRT

A fiatalasszonyok jóleső ambícióval beszélnek gyerekeikről. Ügyszólván ki-nevetik azokat a szülőket, akik még úgy beszélnek a gyerekekről, hogy minek tanuljanak, én sem jártam iskolába, és mégis megvagyok.

Egy szőke, vidám fiatalasszony, mikor arra emlékezik, hogy őt az anyja nem engedte az iskolából a tengerparti kirándulásra (noha ingyen utazhatott volna, de anyja félt, hogy majd mi lesz ott vele, még el is veszhet), most azt mondja kislányáról: no, én ugyan nem bánom, csak utazzon addig, amíg utazhat, milyen rossz volt, mikor a többi ment, én meg nem mehettem... Általános kép, ami a beszélgetésből adódik, hogy mindenüket odaadnák gyerekükért; lehet, hogy ez nem egészen ilyen ideális a mindennapi életben; lehet, sőt biztos, hogy nem egy családban megvannak még — elsősorban anyagiak miatt — a visszahúzó erők, de összehasonlíthatatlanul jobbak már a falusi fiatalok fejlődési lehetőségei.

Ezek lényegében ismert dolgok, közhelynek is látszhatnak, és sokszor hallani még azt is, hogy hát majd tanul, ha lesz pénz, és sok helyen arra még nem igen jut, hogy a gyerek vidéken tanuljon. Nem is nagyon mertek a

varrónói, fodrásznői vagy kereskedői pályánál távolabbra merészkedni.

Az életforma változását most kizárólag fejlődési folyamatban figyelhetjük, ami ma még inkább csak tendencia, az a most felnövekvő nemzedéknek már kiteljesedett valóság lesz. Általános jelenség már, szabály, hogy a mai apák gyermekkorukban elsősorban csak a legfontosabb életszükségletek kielégítésére szorítkozhattak, a mai ember pedig — falun is — egyre inkább nemcsak az evést, ivást nézi, de törődhet azzal is, hogy szebbé, élvezetesebbé, örömtelibbé tegye az életét.

Mikor azt bizonygatjuk, hogy ez az új élet iránti viszony elsősorban a fiatalokra vonatkozik, akkor nemcsak arra gondolunk, hogy társadalmunk is különös feladatának tartja a gondoskodást a fiatalokról, de arra is, hogy ma — éppen az egyre emelkedő életszínvonal és az emberek társadalomhoz való viszonyulásának következtében — egyre kevesebb az olyan szülő, aki tudatosan vagy ösztönösen gátolja ezeknek a társadalmi törekvéseknek a megvalósítását.

NEMCSAK MESEBŐL ISMERIK AZ ORSZÁGOT

Érdekes lenne foglalkozni azzal is, milyen hatással van az emberek belső életének kialakítására az a tény, hogy a bér munkásokból egyre többen és egyre intenzívebben termelők és irányítók lesznek, továbbá, hogy milyen hatással vannak a városba beköltözők a faluba maradókra, vagy a társadalmi erkölcsi normák terén, mondjuk, a férfi és nő viszonya, a nő új társadalmi helyzete stb.

Mindezekkel a problémákkal eddig főleg városi keretekben foglalkoztak, noha tagadhatatlan, hogy egyre inkább kifejezésre jutnak a falusi életben is.

Rudolf Bičanić (*Sociologija*, 59/I) írja az említett problémákkal kapcsolatban:

„Az a tény, hogy a parasztesalád valamelyik tagja a családi gazdaságon kívül lép munkába, nemcsak az illető családtag foglalkozásváltozását jelenti, hanem messzemenő változásokat vált ki a család belső összetételében is. Ez a változás kihat a családtagok egymásközötti viszonyára: a férj-feleség, szülő-gyermek, felnőttek és fiatalab-
bak közti viszonyra...”

Érdekes, egy másik megállapítás is, megérdemelné, hogy néhány példán is ellenőrizzük és megvilágítsuk, ám meg kell elégednünk azzal, hogy csak ideírjuk:

„Változik a családfőnek mint a mezőgazdasági termelés főszervezőjének helyzete is. Mégpedig gyöngül, mert gyöngül a családnak mint termelő közösségnek a szerepe, és erősödik az anyának mint a családi fogyasztás szervezőjének helyzete, mert aránylag növekszik a családnak mint fogyasztó közösségnek a szerepe...”

Végül még egyszer röviden:

A két nemzedék gyermekkorai közötti különbség összehasonlíthatatlan, óriási különbségek vannak. Nisről, Zvonnikról, Szplitről mesélnek a tizenhárom éves lányok, falusi lányok, olyanok, akiknek az elődei csak libát őriztek, acatolni jártak, és vonatot csak a falusi állomáson láttak. A kötelező iskoláztatás sokat jelent, de hát ezt megint nem lehet önmagában szemléltetni, az anyagi javak termelésében elért sikerek nélkül ez is lehetetlen volna. Nemcsak az országos, átlagos életszínvonal-emelkedésre gondolunk, hanem külön ezeknek, a néhai nincsteleneknek gazdagodó életére.

KULTÚRÉLET, SZÓRAKOZÁS

Ne vitassuk most, hogy a szórakozás fényűzés vagy nem fényűzés, hagyjuk békén a kérdést, vajon politikai kérdés-e az, hogyan töltik szabad idejüket a falusi fiatalok és öregek, fiúk és lányok.

Mi úgy gondoljuk, hogy nem fényűzés.

Igaz, nem szabad eltúlozni a dolgot, falun sokan azt mondják még, hogy nem ismerik a szabadidőt, mert aratáskor, kukoricatöréskor veszik ki az évi szabadságukat, és nem azért, hogy nyaralni menjenek.

A magánparasztok is, nyáron, a legmelegebb időben, mikor mindenki a tengerre menekülne, éjjel-nappal dolgoznak, és nem gondolhatnak arra, hogy aratás idején Dubrovnikba utazzanak. Persze azért kivételek vannak, de itt még ezek a kivételek, és nem fordítva.

Utazni mégis jóval többet utaznak, mint régen, Legtöbb helyen elsősorban a noviszádi kiállítás emlegették, ez már érdekli őket, és érdekes, hogy sokszor nemcsak a férfi utazik le, hanem az egész család.

Moziba főleg a fiatalja jár, de egy helyen egy ember ceruzával bizonyította, hogy havi tizenkétezer dinárból ilyesmire nem telik. Mert nézzem csak meg, hogyha ezt a pénzt elosztja, hát hogy lehet ebből megélni...

A fiatalok az újságolvasásban is vezetnek. Ha két elemista van a családban, akkor mindkettő veszi a *Jópajtást*, a szövetkezeti vagy gyári dolgozó a *Dolgozókat* olvassák, sokan vásárolják a vasárnapi *Magyar Szót* és a *7 Napot* is. A szülők évelődnek is, hogy minek a sok újság, de a gyerekekkel nem lehet tévedni.

Nem szeretnénk bívenni, tudjuk, itt is folyamatban figyelhetjük csak a problémát, nem célunk elemezni a falu kultúréletét sem, ez végeredményben maguktól az emberektől függ. Gondolom: hiába lennének itt kultúr-intézmények, akár ingyen színház és mozi is, az emberek évtizedes szokásokat hoztak magukkal — azonkívül érezhető módon köti őket a termelőerők alacsony fejlettségi foka —, s idő meg más is kell ahhoz, hogy megszabaduljanak tőlük.

NAGY ÚR A PÉNZ

Biztos az is, hogy anyagi javak tekintetében sem állnak még úgy, hogy bőven jutna szórakozásra, legalábbis azt mondhatjuk a legtöbb meglátogatott családról. Alighanem ez a leglényegesebb tényező.

Hogy ne legyünk egyoldalúak, megint el kell mondanunk, hogy bizony jónéhány valamikori nincstelen paraszt — ahogy egyesek mondták — alaposan megtollasodott. Szép nagy házat épített, öt-hat hold földet vásárolt, szőlőt telepített, de életformája lényegében nem sokat változott. Csak feltevés, amit mondunk: most, hogy alkalmuk adódott, lehetőségük nyílt arra, hogy gyarapodjanak, földet vásároljanak, nem sokat törődnek az életükkel, ebben a gyarapodásban, földvásárlásban találták meg az élet örömét. De hát minden kor, minden helyzet megszüli a maga ferdeségeit, hogy aztán kinőhesse őket. Így lesz most is. A példát inkább csak azért említettük, hogy láthassuk, a megteremtett anyagi jólét nem változtatja meg automatikusan az életformát is.

(Kellemtelen, de igaz, hogy ezek a „megtollasodott” parasztemberek nem

akartak nyilatkozni. Azt mondták: En nem vagyok semmilyen szervezetben, biztos, hogy nagy segítség volt a föld, amit kaptam, szép az államtól, hogy adta, de engem hagyjanak ki most a játékból...)

FALU — VÁROS, VISZONY VAGY ELLENTÉT

Bármilyen összetett és sokfelé ágazó is a szórakozás és kultúrélet problémája, biztos, hogy végeredményben az anyagi jólétre vezethető vissza. Ettől itt-ott lehetnek eltérések, a helybeli adottságok és hagyományok deformálhatják a törvényt, lényegében azonban nem változtathatják meg.

Azért felvetődik egy kérdés:

A szórakozási lehetőségek és igények terén a falu messze a város mögött marad. Biztos az, hogy falun az utolsó másfél évtizedben nagy fejlődésnek vagyunk tanúi, de a fejlődés megvan a városban is, csak még nagyobb iramú. Utolérheti-e valaha a falu a várost? Jó, a város nem áll meg, sőt nem is lassíthat azért, hogy a falu utolérje. Tudjuk azt is, hogy a falu fejlődésének egyik alapfeltétele, hogy a város még jobban fejlődjön, hogy az ipar nagyobb intenzitással szippantsa föl a falun fölszabaduló emberfelesleget, olcsóbb árút adjon a falunak stb. Tudjuk azt is, hogy ez nem is a szocializmusra jellemző folyamat. A probléma éppen itt van: azt a folyamatot, amelyet a kapitalizmus máshol oly sok áldozat árán végrehajtott, itt mi minél kevesebb fájdalommal szeretnénk véghezvinni.

A kultúréletről beszéltünk. Ez nem tartozna ide? Ha valaki majd egyszer alaposan akar a problémával foglalkozni, azt hiszem, innen kell valahonnan kiindulnia...

TÜRELMETLENSÉG NÉLKÜL

A könyvelő tíz szövetkezeti paraszt háromévi keresetét mutatta meg. A tavalyi keresetek 139.000 és 236.000 dinár között mozognak. Berislav Šefer idézett cikke szerint az egy emberre eső nemzeti jövedelem 137.896 dinár, az említett szövetkezeti parasztok átlaga tehát jóval az átlag fölött van. Nem vigasztaló ez, csak egy pont, amihez

igazodhatunk. Az új ötéves távlattevévenként 10 százalékos emelkedést írnyoz elő, és 1965-ben az egy emberre eső átlagos évi jövedelem 221.000 dinár lesz.

Ezek a számok azonban mindig csak megközelítőek lehetnek. A falusi ember ugyanis fogyasztását jórészt saját terméséből fedezi, a nemzeti jövedelem kiszámítása viszont ilyen körülmények között igen bajos, csak azt számítjuk bele, ami a piacon keresztülment, illetve amiért fizetett valahol, ezt lehet pontosan nyilvántartani.

Tizenöt éve a földreform végrehajtásának. Igazi forradalmi időszak volt ez az elmúlt másfél évtized, elemezték már az okokat, nem kell bizonygatni. Rövid ez az idő, de hosszú is egyúttal. A társadalom összetételeiből eltűnnek a régi határok. Közben újak alakulnak. Napról napra alakul és változik, differenciálódik az élet, új viszonyok alakulnak, és hozzájuk, velük formálódnak az emberek. Van, aki könnyebben formálódik, van, aki nehezebben. Ki tehet róla, hogy némelyik ember nem tud lemondani a két hold földről, noha állásban van, és a föld miatt nem kapja a gyerekpótlékot, meg maga is azt vallja, hogy jobb lenne neki nélküle. Köti valami, húzza, nem engedi, hogy beilleszkedjen az élet új viszonyaiba. Paraszt is, meg hivatalnok is. Meg egyik sem. Nem érdekli őt a modern mezőgazdasági termelés, neki fontos, hogy a családnak meglegyen a kenyérnek való, a hízónak a kukorica. De mi értelme a türelmetlenkedésnek? Folyamatról van szó, a gyerekek majd másképp csinálják.

Mert ahogy az életszínvonal az anyagi javak termelésétől függ, úgy az életszínvonal is visszahat az anyagi javak termelésére, még a maga különbözőségében is serkentőleg hathat.

Vladimir Bakarić írja:

„A háború után a mi falunk valóban forradalmiasodott az életszínvonal kérdésében. A szükségletek hatalmasan megnövekedtek, és jelentősen megváltozott az életforma is. Ez első sorban a szegényparasztokra vonatkozik, de jórészt a középparasztokra is. Jobban étkezik, jobban öltözködik, mint a háború előtt, többet utazik, többet cigarettázik stb.”

Általános vonatkozású a megállapítás, mi azt próbáltuk megmutatni,

hogyan valósította ezt meg az agrárparasztok egyike-másika.

Biztos, hogy önmaguktól, társadalmi segítség nélkül nem tudtak volna zöldágra vergődni, a múlt is megmutatta már, hogy a segítség nélkül maradt agrárparasztok rendszerint a nagygazdák és uzorások áldozatai lesznek, eladósodnak és tönkremennek.

Hogy most nem így történt, az elsősorban szövetkezeti politikánk eredménye. Nemcsak arra gondolunk, hogy a termelőeszközök nélküli nincstelen parasztok a szövetkezetbe tömörülve társadalmi segítséggel művelhették földjüket, nagy szerepet játszottak a kooperáció különféle formái is.

A parasztok használhatták a korszerű mezőgazdasági gépeket, de a termelőeszközök társadalmi tulajdonban maradtak, tehát kizsákmányolásra nem nyílt alkalom.

...Csak most látom, módosítani kell a bevezető végén kitűzött célt, mert annak csak egy kis részét tudtam, nem is teljesen, bemutatni. Maradtak problémák, melyeket nemcsak hogy nem világítottam meg, de nem is érinthettem őket. Nem tudom, mentségemre szolgál-e, hogy nálunk még nagyon kevés az erre a témára vonatkozó szociológiai munka, a nagyobb vállalkozások inkább a városi emberek életével foglalkoznak, a rurális szociológia köréből csak kevés használható anyagot találni.

